

відмови від окремих релігійних установок, які викликають непорозуміння, але без цього конструктивний діалог неможливий. Толерантність не обіцяє вирішення всіх проблем та міжконфесійних суперечностей, але вона є важливою пересторогою на шляху поширення нетерпимості і насилля.

Висновки... Толерантність сучасного вчителя історії є необхідною складовою педагогічної культури і пов'язана з усвідомленням того, що світ кожної людини є такою ж цінністю, як і світ природи. Несприйняття цінностей інших, в тому числі і релігійних, приводить до конфліктів, непорозумінь та воєн. Тому виховання толерантності є однією з важливих умов існування демократичного суспільства. Виховання міжконфесійної толерантності майбутнього вчителя історії залежить від інформованості та глибоких знань у релігійній сфері, сформованості у майбутнього педагога толерантності як особистісної якості. Разом з тим проблема пошуку ефективних методів і прийомів у вихованні толерантної особистості має ще багато нерозкритих аспектів і потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Література

1. Грива О. А. Вплив релігійного чинника на соціальне становлення особистості в полікультурному середовищі / О.А.Грива / Мультиверсум. Філософський альманах. – 2009. – Вип. 79. – С.86-95.
2. Грива О.А. Проблема толерантності в сучасних міжконфесійних відносинах / О.А.Грива / Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету. Матеріали доповідей звітної-наукової конференції викладачів університету. : НПУ ім. М.П.Драгоманова. – Київ, 2009. – С.59-61.
3. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: [Монографія] / Грива Ольга Анатоліївна. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2005. – 228 с.
4. Декларація принципів толерантності / [Проголошена та підписана 16 листопада 1995 р.]. – Париж: ООН, 1996. – 16 с.
5. Матієнко О. Виховання толерантності починається з учителя / Олена Матієнко / Рідна школа. – 2005. – №6. – С.29-32.
6. Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності: Методичні рекомендації / Ю.В.Тодоровцева. – Одеса: ПНЦАПНУ, 2004. – 90 с.

Анотація

У статті розглянуті питання, пов'язані з особливостями та механізмами формування міжконфесійної толерантності майбутнього вчителя історії, як носія гуманістичних цінностей. Особлива увага приділяється толерантності, як особистісній якості та ознакам міжконфесійної толерантності.

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы, связанные с особенностями и механизмами формирования межконфессиональной толерантности будущего учителя истории, как носителя гуманистических ценностей. Особое внимание уделяется толерантности как личностному качеству и признакам межконфессиональной толерантности.

Summary

The article examines questions about peculiarities and mechanisms of forming between confessions tolerance of future teacher of history as a bearer of humanism values. The special attention is spared to tolerance as personality quality and signs of between confessions tolerance.

Ключові слова: толерантність, міжконфесійна толерантність, вчитель історії, релігія, вихованці.

Ключевые слова: толерантность, межконфессиональная толерантность, учитель истории, религия, воспитанники.

Key words: tolerance, between confessions tolerance, teacher of history, religion, pupils.

Подано до редакції 02.07.2010.

Рекомендовано до друку докт. філос. наук, доц. Гривою О.А.

УДК 378.637.016:78.03 (477)

© 2010

Черкасов В.Ф.

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі у системі вищої освіти України відбуваються докорінні зміни. В умовах модернізації музично-педагогічної галузі на засадах Болонського процесу гостро постає проблема вивчення історико-педагогічних аспектів становлення музичного виховання і мистецької освіти. Узагальнення історичного досвіду, попередніх надбань уможливорює повноцінне входження України в світовий освітній простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Існуюча джерельна база з проблеми становлення музичного виховання і мистецької освіти в Україні

представлена дослідженнями О.Єременко, Л.Масол, О.Михайличенка, Г.Ніколаї, О.Олексюк, Г.Падалки, О.Ростовського, Т.Танько, К.Шамаєвої та інших науковців. Втім, у численних і вагомих за теоретичними і прикладними результатами надбань педагогічної науки залишаються поза увагою проблеми комплексного дослідження історичних передумов становлення музичного виховання і мистецької освіти в Україні.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є обґрунтування передумов становлення музичного виховання і мистецької освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження... Усвідомлення основних векторів філософії освіти й культури, педагогічних концепцій, теоретичного аналізу розвитку вищої освіти уможливорює узагальнення еволюції музичної освіти на різних етапах історичного розвитку, що є визначальним чинником дослідження розвитку музично-педагогічної освіти, як складової мистецької освіти.

Музична освіта Середньовіччя розвивалася на лоні релігії як панівного світогляду тієї епохи. Її носіями були служителі церкви, які задавали проблематику й загальну модель розв'язання проблеми, вважалися реформаторами музичної галузі. За часів князя Володимира в школах Київської Русі музика використовувалася при вивченні богослов'я й уважалася обов'язковим предметом у приватних та християнських школах. Викладачами були особи духовного сану, які навчали дітей за допомогою ручних знаків.

Епоха Відродження увійшла у світову історію як епоха пробудження, вона вплинула на зміст музичної освіти, основна мета якої полягала у формуванні всебічно розвинутої особистості. Музичним вихованням в Україні, в основі якого був церковний спів, займалися особи духовного сану в церковно-приходських, латинських та протестантських школах. Осередком українського просвітництва стала Острозька протестантська школа. Створювалася широка мережа братських шкіл, де в духовному вихованні значна увага приділялася хоровому співу, запроваджувалося багатоголосся, формувалася мажорний і мінорний лади, тактова система ритміки. Найбільш обдаровані співаки здобували професійну музичну освіту за кордоном, де фахові дисципліни викладали відомі музиканти.

Найважливішою рисою Просвітництва став пріоритет загальнолюдських цінностей, вихованню яких сприяло музичне мистецтво. Відомий філософ, педагог і психолог Ж.-Ж.Руссо, який багато уваги приділяв вихованню, у романі "Еміль, або про виховання" дає методичні поради щодо розвитку музичного слуху й голосу. Розвиток музичних здібностей він розглядав як важливе завдання музичного виховання, для засвоєння музичної грамоти запроваджував цифрову нотацію, яку використовували в навчанні дітей в Україні.

Джерелом української професійної музики стала Києво-Могилянська академія. Вихованці академії вивчали нотну грамоту, грали на музичних інструментах, співали в хорі та грали в оркестрі. В академії написали свої хорові твори М.Березовський та А.Ведель, навчалися відомі діячі української культури Д.Бортнянський, С.Полоцький, Д.Ростовський. У цей час зростає кількість козацьких шкіл, де вихованці поряд із загальноосвітньою та фаховою підготовкою співали в хорі та грали на музичних інструментах. Активно працювали співацькі школи при Києво-Печерській лаврі, Софійському соборі, Глухівському та Батуринському монастирях.

Зміни в суспільно-політичному житті наприкінці XVIII століття сприяли тому, що центром культурного життя стає Петербурзька Придворна капела. Тут удосконалюють майстерність відомі українські співаки та композитори. Створюють підручники з музики та посібники із хорового співу, займаються викладацькою діяльністю М.Березовський, Д.Бортнянський, Г.Сковорода. Досвід роботи Придворної капели активно впроваджувався в приватних художніх школах України. Тут діти кріпаків на базі хорових та оркестрових колективів розвивали свої музичні здібності, здобували загальну освіту. Поширюється досвід домашнього музикування, навчання гри на клавесині та фортепіано.

На початку XIX століття спостерігається відродження української культури, становлення української мови, продовження традицій музичного виховання, закладених випускниками Києво-Могилянської академії. Музичне виховання запроваджувалося у всіх навчальних закладах, заняття музикою були обов'язкові, навчання здійснювалося на основі вивчення західноєвропейської, російської та української музики, обробок народних пісень. Народна музика стала основою становлення композиторської школи. Відомі українські композитори В.Барвінський, Ф.Колесса, М.Леонтович, М.Лисенко, Д.Січинський, Я.Степовий, К.Стеценко збирали та обробляли народні пісні, створювали та очолювали художні колективи, займалися музично-просвітницькою діяльністю, сприяли становленню професійної музичної освіти в Україні. Так, з ініціативи М.Лисенка в Києві було відкрито музично-драматичну школу, яка стала центром культурного життя та професійного становлення багатьох відомих діячів музичного мистецтва.

Наприкінці XIX – початку XX століть посилюється увага до проблем духовного розвитку особистості засобами музичного мистецтва, формування індивідуальних творчих здібностей. Відбувається становлення педагогічної думки й національної системи освіти. У цей період в Україні не існувало спеціальних навчальних закладів, які займалися б підготовкою музично-педагогічних кадрів для народних шкіл. "Деяку музично-педагогічну підготовку вчителі початкових класів отримували в учительських семінаріях" [2, с. 5]. Випускники цих

навчальних закладів, а також особи духовного сану проводили уроки співів, які розв'язували проблеми музичного виховання підростаючого покоління.

Активно працювали на педагогічній ниві Б.Асаф'єв, Т.Брюсова, С.Танєєв, С. і В.Шацькі, Б.Яворський, які зробили вагомий внесок у розвиток теорії і методики музичного виховання. Б.Асаф'єв наголошував увагу на розвитку музичного сприймання, Б.Яворський разом зі студентами у лабораторії слухання музики досліджував проблеми творчого розвитку особистості та обґрунтував теорію "музичного мислення". Просвітницька діяльність С. і В.Шацьких, їхній досвід в організації дитячої трудової колонії "Бадьоре життя", де поєднувалося трудове й музично-естетичне виховання, вивчали та узагальнювали вітчизняні й зарубіжні науковці. В.Шацька написала перший підручник з методики музичного виховання, розробила близько 200 лекцій-концертів для різних вікових груп школярів. У 1947 році вона очолила НДІ художнього виховання, де здійснювалася підготовка науково-педагогічних кадрів, розроблялися навчальні програми для загальноосвітніх шкіл, співробітники лабораторії музики і танцю досліджували проблеми музично-естетичного виховання молоді. В основу уроків музики і співів було покладено три основні види діяльності: хоровий спів, слухання музики та вивчення основ музичної грамоти.

1918 року представниками музичного товариства при Наркомпросі УРСР було вивчено стан викладання співів у навчальних закладах і рекомендовано відкрити педагогічні факультети у вищих педагогічних закладах для підготовки вчителів співів. На початку 20-х років підготовка здійснювалася на короткострокових курсах музикантів-інструкторів, і тільки музично-драматичний інститут ім. В.Лисенка в Києві готував музично-педагогічних працівників спеціальності соціального виховання.

Історичне значення для розв'язання питання професійної підготовки фахівців з музичного виховання мало рішення учасників конференції, організованої 1920 року Відділом художньої освіти, які запропонували відкрити інструктивно-педагогічні факультети при консерваторіях та музичних технікумах, де готували б музичних працівників. У зазначений період розпочалася підготовка викладачів музичних шкіл, організаторів музичного виховання в установах соцвиховання, інструкторів для культурноосвітніх закладів. Зміст фахової підготовки забезпечувався вивченням ряду дисциплін, таких, як: практикум у дитячому хорі та оркестрі, індивідуальне навчання гри на фортепіано або скрипці, методика музичного виховання і дитячого репертуару, сольфеджіо, гармонія, практикум в ансамблі народних інструментів, методика постановки голосу, ритміка, аналіз музичних форм, організація форм і методів політпросвітницької роботи.

Прогресивною тенденцією у діяльності викладачів цих навчальних закладів було те, що ними запроваджувався принцип міжпредметних зв'язків, який комплексно розв'язував питання фахової підготовки й розвитку індивідуальних здібностей особистості. Чільне місце відводилося вокально-хоровій роботі. Пісенний репертуар був розрахований на різний рівень вокально-хорової підготовки слухачів. У навчальному процесі використовувалися форми й методи роботи, запропоновані К.Стеценком, М.Леонтовичем, Б.Яворським та В.Верховинцем.

Наприкінці 20-х на початку 30-х років розпочався процес перебудови інструкторсько-педагогічних факультетів. Для підвищення якості підготовки музичних працівників були розроблені нові навчальні плани. Відповідно до їхнього змісту велися пошуки принципів та методів побудови навчальних програм. Протягом усього періоду навчання студенти проходили практикум у дитячому хорі та оркестрі, розучували дитячі ігри, працювали із солістами, робили нескладні оркестрування та аранжували дитячі пісні. Значна увага приділялася інструментальній підготовці, читанню нот з аркуша, акомпануванню хору та солістам, ілюстрації уривків музичних творів з музичної літератури.

У період Великої Вітчизняної війни у зв'язку з окупацією та військовими діями на території України підготовку музично-педагогічних працівників було призупинено, і тільки 1944-1945 н.р. розпочалася робота з відбудови народної освіти. Незважаючи на слабку матеріально-технічну базу, відсутність інструментарію, кваліфікованих педагогічних кадрів, педагогічні училища почали підготовку вчителів співів. У педагогічних інститутах було введено факультативний курс з музики і співів, засвоєння якого зосереджувалося на оволодінні студентами методики організації в школі дитячого хорового колективу. Належний рівень викладання значною мірою забезпечували викладачі-хормейстери, які працювали в консерваторіях та музичних училищах, тому форми й методи роботи, принципи відбору репертуару автоматично переносилися в музично-педагогічну освіту.

Починаючи з 50-х років, факультативний курс музики і співів поступово було введено на літературних, фізико-математичних, географічних та історичних факультетах педагогічних інститутів. Його слухачами ставали студенти з розвинутими музичними здібностями й ті, хто певною мірою володів грою на будь-якому музичному інструменті. Незважаючи на перші успіхи в підготовці працівників для початкових класів, у більшості шкіл кваліфікованих учителів не вистачало, до проведення уроків та керівництва хором залучали викладачів, які мали поверхове уявлення щодо цього. Програми факультативних курсів складали самі викладачі, які проводили заняття, а в деяких навчальних закладах вони взагалі були відсутні.

Новий етап розвитку музично-педагогічної освіти розпочався з 1957 року, коли підготовкою учителів музики і співів почали займатися, окрім педагогічних інститутів Києва, Харкова й Ніжина, Львівський, Запорізький та

Херсонський педагогічні інститути. Близько 20 відсотків абітурієнтів зараховували на подвійні спеціальності: "Українська мова, література і спів", "Російська мова, література і спів", "Історія і спів". З 1960 року на базі вищеназваних навчальних закладів було створено кафедри музики і співів, викладачі яких здійснювали навчально-виховний процес, займалися концертно-виконавською діяльністю. Студенти вивчали музично-теоретичні дисципліни, сольний та ансамблевий спів, диригування і читання хорових партитур, хорознавство з методикою викладання, співали в хорі, навчалися гри на музичних інструментах, проходили педагогічну практику.

Разом з тим стан музичного виховання у восьмирічних та середніх школах на початку 60-х років залишався незадовільним, це було пов'язано з тим, що: по-перше, випускники вищеназваних педагогічних інститутів, які отримали подвійну кваліфікацію, основне навчальне навантаження виконували з першої спеціальності та довантажувалися уроками співів або керували хором чи оркестром; по-друге, певний відсоток випускників працював тільки за першою спеціальністю; по-третє, уроки музики і співів і надалі вели вчителі-класоводи та вчителі, які мали певні музичні здібності. У більшості випадків уроки замінювалися іншими або на них учні виконували домашнє завдання.

Відчуваючи гостру потребу в кваліфікованих вчителях музики і співів, Міністерство освіти УРСР порушило питання перед Радою Міністрів УРСР про заснування музично-педагогічних факультетів при педагогічних інститутах та цільову підготовку вчителів цього профілю. За дорученням Міністерства освіти УРСР було створено необхідну навчально-матеріальну базу для відкриття нової спеціальності. За домовленістю з Міністерством культури УРСР здійснено фінансування та визначено план прийому в 100 осіб для підготовки фахівців для педагогічних інститутів у Київській, Харківській, Одеській та Львівській консерваторіях. Таким чином, були створені необхідні передумови для відкриття музично-педагогічних факультетів.

Перші вечірні відділення музично-педагогічних факультетів було відкрито згідно з наказом Міністерства освіти УРСР в педагогічних інститутах Києва, Дрогобича, Луганська та засновано музично-педагогічний факультет на базі педагогічного інституту в м. Запоріжжі. На новостворених музично-педагогічних факультетах формувалася контингент викладачів і студентів, було відкрито кафедри музики і співів, почали працювати предметно-методичні комісії. Навчально-виховний процес забезпечували викладачі з консерваторською освітою, які створювали художні колективи, в яких студенти мали можливість реалізувати й розвинути творчі здібності. Про якість підготовки вчителів музики і співів свідчать результати державних іспитів. Вони довели спроможність музично-педагогічних факультетів готувати фахівців високої кваліфікації.

З 1964 по 1966 роки було відкрито нові факультети при педагогічних інститутах Ніжина, Івано-Франківська, Одеси, Вінниці, Кіровограда, Кривого Рога, Кам'янець-Подільська. Створення їх відповідало вимогам середньої школи щодо забезпечення її вчителями музики і співів. У вирішенні питань розвитку музично-педагогічної освіти брала участь навчально-методична комісія Міністерства освіти УРСР. Проблеми професійно-педагогічної підготовки розглядалися на Всесоюзному з'їзді вчителів. Характерною особливістю діяльності викладачів фахових кафедр став двобічний зв'язок з учителями музики і співів середніх шкіл. Викладачі музично-педагогічних факультетів працювали вчителями музики і співів, допомагали в організації позакласної роботи, засобами самоосвіти підвищували власну методичну підготовку, вивчали стан музично-естетичного виховання учнів восьмирічних та середніх шкіл.

Висновки... Історично-хронологічний підхід уможливив узагальнити історичний досвід становлення і розвитку музичного виховання й музично-педагогічної освіти в Україні, як складової мистецької освіти, починаючи з раннього розвитку музичної освіти, відкриттям при ВНЗ музично-педагогічних відділень і факультетів й закінчуючи професійно-педагогічною підготовкою вчителів музики у 60-ті роки ХХ століття.

Література

1. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навчальний посібник для студентів ВНЗ культури і мистецтв / О.М. Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 187 с.
2. Танько Т.П. Музично-педагогічна освіта в Україні / Т.П. Танько. – Х.: Основа, 1998. – 192 с.

Анотація

У статті охарактеризовано передумови становлення музичного виховання і мистецької освіти в Україні від давнини до 60-х років ХХ століття.

Аннотация

В статье охарактеризованы предпосылки становления музыкального воспитания и художественного образования в Украине с давних времен до 60-х годов XX столетия.

Summary

In article preconditions of formation of musical education and art education in Ukraine for a long time till 60th years XX centuries are characterized.

Ключові слова: музичне виховання, мистецька освіта, музично-педагогічна освіта.

Ключевые слова: музыкальное воспитание, художественное образование, музыкально-педагогическое образование.

Key words: musical education, art education, musically-pedagogical education.

Подано до редакції 12.10.2010.